OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Rikosoikeusyksikkö
Erityisasiantuntija Katariina Paakkanen

Lausunto

24.2.2020

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Kansalaisaloite KAA 1/2019 tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen

1 Yleistä

Eduskunta on pyytänyt oikeusministeriöltä lausunnon otsikossa mainitusta kansalaisaloitteesta KAA 1/2019.

Oikeusministeriö arvioi parhaillaan tarvetta täsmentää silpomisen rangaistavuutta koskevaa lainsäädäntöä Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn yleissopimuksen (ns. Istanbulin sopimus) toimeenpanoa arvioivan GREVIO -asiantuntijaryhmän suositusten pohjalta.

2 Aloitteen keskeinen sisältö

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan lainvalmisteluun ryhtymistä tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämiseksi. Valmisteltavaksi ehdotetaan omaa la-

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

kia, jonka tulisi kattaa kaikenikäiset tytöt ja naiset ja ulkomailla tehdyt silpomiset. Aloitteessa ei määritellä suoraan, mitä tyttöjen sukuelinten silpomisella tarkoitetaan, mutta siinä viitataan maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmään, jonka mukaan naisten sukuelinten silpominen tarkoittaa kaikkia toimenpiteitä, joihin liittyy naisten ulkoisten sukuelinten poistaminen osittain tai kokonaan tai naisten sukuelinten vahingoittaminen ei-lääketieteellisestä syystä.

Aloitteesta ei käy nimenomaisesti ilmi, onko sen tavoitteena muuttaa vallitsevaa oikeustilaa rangaistavan teon alan osalta.

3 Yleistä silpomisen määritelmästä

Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomiselle/ympärileikkaukselle ei ole selvärajaista, yleisesti tunnustettua määritelmää. Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee sukuelinten silpomisen naisen tai tytön ulkoisten sukuelinten osittaiseksi tai täydelliseksi poistoksi tai miksi tahansa muuksi näiden sukuelinten vahingoittamiseksi (esimerkiksi viiltämällä, pistämällä tai raapimalla) ei-lääketieteellisistä syistä. Istanbulin sopimus määrittelee silpomisen 38 artiklassaan, jonka mukaan sopimusosapuolten tulee säätää rangaistavaksi naisen isojen häpyhuulten, pienten häpyhuulten tai häpykielen täydellinen tai osittainen poistaminen leikkaamalla, faraoninen ympärileikkaus tai muu silpominen. Esimerkiksi Ruotsissa silpominen on määritelty lainsäädännössä muun muassa miksi tahansa pysyvien muutosten aiheuttamiseksi sukuelimiin suostumuksesta riippumatta [1].

Tarkasteltaessa eri määritelmiä on hyvä huomata, että ne ovat usein hyvin laajoja ja silpomiseksi saatetaan katsoa hyvinkin erilaisen vakavuusasteen tekoja. Vakavimpia muotoja ovat operaatiot, joissa klitoris ja sisemmät häpyhuulet poistetaan pääosin tai kokonaan, ja lisäksi häpyhuulet voidaan ommella yhteen. Lievimmät silpomisen muodot voivat sisältää vain pienen viillon tai piston tekemistä sukuelimiin. Monet silpomisen määritelmät siten

[1] ngrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa *eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem* (könsstympning) får inte utföras, *oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte* (Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, 1 §)

kattavat myös tekoja, joista ei välttämättä aiheudu naiselle tai tytölle pysyvää vahinkoa. Lisäksi, vastoin yleistä käsitystä, silpomisen vakavimpia muotoja luukunottamatta silpomista lopputulokseltaan vastaavia operaatioita voidaan suorittaa tytölle tai naiselle myös lääketieteellisin perustein ja joillakin näistä teoista voi siten olla myös terveydelle myönteisiä vaikutuksia. Yksi esimerkki tästä on labioplastia eli sisempien häpyhuulten pienennysleikkaus. WHO ja Istanbulin sopimus määrittelevät sanamuotonsa mukaisesti sisempien, eli pienten häpyhuulten osittaisen poistamisen silpomiseksi. Kuitenkin sisempien häpyhuulten pienennystä mainostetaan avoimesti sekä Suomessa että muualla länsimaissa plastiikkakirurgiseksi hoidoksi, jolla voidaan vähentää mahdollisia haittoja, joita eri suuruiset tai liian suuret sisemmät häpyhuulet voivat aiheuttaa (esimerkiksi hankauksen tunne tai hygienian ylläpidon vaikeus[2]). Se, onko esimerkiksi operaatiosta, jossa poistetaan osa pienemmistä häpyhuulista, hyötyä tai vahinkoa naiselle/tytölle riippuu muun muassa sukuelinten fysiologisista ominaisuuksista. Naisten sukuelinten muoto ja koko vaihtelevat, eikä siten edes terveydenhuollon ammattilainen pysty, silpomisen vakavia muotoja lukuun ottamatta, välttämättä toteamaan varmasti, onko naisen tai tytön sukuelimiin kohdistettu silpomista.

Häpyhuulten pienennysleikkauksia tai muita plastiikkakirurgisia toimenpiteitä tai esimerkiksi genitaalilävistyksiä voidaan myös tehdä täysin kosmeettisin perustein, ilman lääketieteellistä syytä. On siis mahdollista, että näihin operaatioihin hakeudutaan myös kulttuurista lähtöisin olevien kauneus- tai puhtauskäsitysten vuoksi. Tämän kaltaisten tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen lievät muodot muistuttavatkin tältä osin siis suuresti poikien ja miesten ympärileikkauksia, joita voidaan tehdä sekä uskonnollisista, kulttuurisista, lääketieteellisistä että kosmeettisista syistä.

Vaikka kaikki ei-lääketieteelisin perustein tapahtuva naisen tai tytön sukuelinten vahingoittaminen yleensä luokitellaan sukuelinten silpomiseksi, on kosmeettinen genitaalikirurgia kuitenkin kansainvälisesti laajasti hyväksytty käytännössä, eikä näin ollen ole selvää, kuuluvatko myös kosmeetti-

[2] https://www.mehilainen.fi/hapyhuulten-muovausleikkaus-eli-labioplastia

sena genitaalikirurgiana tehdyt toimenpiteet tai esimerkiksi genitaalilävistykset silpomisen määritelmään. Myös esimerkiksi Ruotsissa, missä pysyvien muutosten aiheuttaminen naisen sukuelimiin on määritelty lainsäädännössä silpomiseksi, labioplastiaa ja muita kosmeettisia genitaalikirurgisia toimenpiteitä on avoimesti tarjolla. Kansainvälisen plastiikkakirurgien yhdistyksen (ISAPS) kokoaman arvion mukaan esimerkiksi labioplastioita on tehty maailmanlaajuisesti 132 664 kappaletta vuonna 2018 ja määrä on kasvanut 25 % vuodesta 2014. Näitä operaatioita mainostetaan avoimesti myös Suomessa. Saatavilla ei ole tilastoja siitä, kuinka moni Suomessa suoritetuista kosmeettisen genitaalikirurgian toimenpiteistä on suoritettu lääketieteellisestä, kosmeettisesta tai uskontoon tai kulttuuriin liittyvästä syystä.

Labioplastioiden lisäksi kosmeettinen genitaalikirurgia voi sisältää toimenpiteitä, kuten klitoriksen hupun poiston, tai niin sanotun neitsyysleikkauksen, jossa emättimen kalvoon ommellaan tikki, joka yhdynnässä repeytyy muistuttaen immenkalvon repeämistä. Näitä operaatioita on saatavilla myös Suomessa[3]. Lisäksi sallituksi kosmeettiseksi genitaalikirurgiaksi on voitu katsoa myös vaikutuksiltaan hyvin vakavia toimenpiteitä: Esimerkiksi Yhdistyneissä kuningaskunnissa lainvastaiseksi sukuelinten silpomiseksi ei katsottu operaatioita, jossa naiselta poistettiin hänen toiveittensa mukaisesti klitoris.[4]

4 Nykytila Suomessa

Lainsäädäntö

Suomessa ei ole erityistä naisten/tyttöjen ympärileikkausta/sukuelinten silpomista koskevaa rangaistussäännöstä, vaan tekoja arvioidaan ensisijaisesti rikoslain pahoinpitelyä (RL 21:5) ja törkeää pahoinpitelyä (RL 21:6) koskevien säännösten ja yleisten rikosoikeudellisten oppien mukaisesti.

[3] https://cityklinikka.fi/cityklinikka-plastiikkakirurgia/hymenplastia-immenkalvon-korjausleikkaus/; https://yle.fi/uutiset/3-6648362

[4] Evening Standard, 28.2.2017: doctor cleared over FGM says women should be free to have intimate surgery, https://www.standard.co.uk/news/health/doctor-cleared-over-fgm-says-women-should-be-free-to-have-intimate-surgery-a3477941.html

Pahoinpitelystä tuomitaan muun muassa se, joka vahingoittaa toisen terveyttä tai aiheuttaa toiselle kipua. Törkeäksi pahoinpitelyn voi tehdä esimerkiksi teräaseen käyttö tai vakavan ruumiinvamman aiheuttaminen. Lieväksi pahoinpitelyn voi taas tehdä ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys (RL 21:7). Rangaistusasteikko perusmuotoisessa pahoinpitelyssä on sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta ja törkeässä pahoinpitelyssä vankeutta vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta vankeutta.

Rikoslain 5 luku sisältää säännökset muun muassa yllytyksestä, avunannosta ja muusta osallisuudesta. Yllytyksestä voidaan luvun 5 §:n mukaan tuomita rikoksen tekijän tavoin se, joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen. Avunannosta voidaan taas tuomita luvun 6 §:n mukaan se, joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä. Lisäksi silpomisen suunnittelusta tietoinen henkilö, joka tietää törkeän pahoinpitelyn tai törkeän terveyden vaarantamisen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä on estettävissä, anna siitä tietoa viranomaisille, voi syyllistyä rikoslain 15 luvun 10 §:n mukaiseen törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämiseen, josta säädetty rangaistus on sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Silpomisen estämättä jättämisen rangaistavuus voi perustua myös asemaan. Esimerkiksi lapsen huoltajilla on erityinen velvollisuus suojella lasta joutumasta rikoksen uhriksi. Mikäli lapsen huoltaja laiminlyö tämän velvoitteen eikä esimerkiksi ryhdy toimiin estääkseen silpomista, voidaan huoltajaa rangaista pahoinpitelyrikoksesta kuten rikoksen tekijää rikoslain 21 luvun 5 ja 6 §:n ja 3 luvun 3 §:n perusteella. Sovellettavaksi voi tulla myös pakottamista koskeva säännös, jonka mukaan tuomitaan se, joka oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin (RL 25:8). Rangaistusasteikko pakottamisesta on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Suomen rangaistussäännöksiä voidaan myös soveltaa ulkomailla tapahtuneisiin naisten/tyttöjen silpomis-/ympärileikkaustapauksiin rikoslain 1 luvun mukaisesti. Luvun 5 §:n perusteella silpomiseen, joka kohdistuu

suomalaiseen tai Suomessa pysyvästi asuvaan ulkomaalaiseen sovelletaan Suomen lakia. Lisäksi 6 §:n mukaan Suomen kansalaisen ja Suomessa pysyvästi asuvan henkilön tekemään rikokseen sovelletaan Suomen lakia. Näiden säännösten soveltaminen edellyttää kuitenkin 11 §:n mukaan, että teko on rangaistava myös tekopaikan lain mukaan. Säännöksen toisen momentin mukaan tätä kaksoisrangaistavuuden määritelmää ei kuitenkaan sovelleta pahoinpitelyyn tai törkeään pahoinpitelyyn, jos tekijä on Suomen kansalainen tai siihen vertautuva, jos teko on naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen 38 artiklassa tarkoitettu naisen sukuelinten silpominen.

Oikeuskäytäntö

Ympärileikkauksia/silpomisia koskeva sääntely on Suomessa yhdenvertaisuusperiaatteen ja vakiintuneen lainkirjoitustavan mukaisesti sukupuolineutraalia, eli naisille/tytöille ja miehille/pojille tehtyjä ympärileikkauksia/silpomisia arvioidaan lähtökohtaisesti samoin kriteerein. Naisia tai tyttöjä koskevista ympärileikkaus/silpomistapauksista ei ole saatavilla olevan tiedon mukaan annettu langettavia tuomioita Suomessa. Korkein oikeus on kuitenkin poikien ympärileikkausta koskevassa oikeuskäytännössään linjannut periaatteita, joiden mukaan lapselle suoritettua ympärileikkausta/silpomista voidaan arvioida (KKO 2008:93, KKO 2016:25 ja 2016:24).

Korkein oikeus on arvioinut ratkaisussaan KKO 2008:93 nelivuotiaalle pojalle suoritettua ympärileikkausta perustuslain 7 §:n 3 momentin oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, 10 §:n yksityiselämän suojan sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattujen oikeuksien, kuten oikeuden perhe-elämään, oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja oikeuden uskonnon ja omantunnonvapauteen, sekä lasten oikeuksia koskevan yleissopimuksen kannalta. Korkein oikeus katsoi, että lapsen huoltajilla voi olla oikeus päättää lapsensa puolesta mainitusta toimenpiteestä sillä edellytyksellä, että toimenpiteen tarkoituksena on edistää lapsen hyvinvointia ja kehitystä. Teon puolustettavuutta oli siis arvioi-

tava ensisijaisesti lapsen oman edun kannalta ja toimenpide ei saa objektiivisesti arvioiden olla lapsen edun vastainen. Tätä arvioitaessa on erityistä merkitystä ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttumisen laadulla. Korkein oikeus myös totesi, ettei lapsen ruumiillisen koskemattomuuden vakavaa loukkausta voida oikeuttaa esimerkiksi uskonnon vapauteen tai harjoittamiseen liittyvillä näkökohdilla siinäkään tapauksessa, että sitä perusteltaisiin lapsen etuun liittyvillä seikoilla.[5] Korkein oikeus katsoi, ettei pojan ympärileikkausta voitu perustella terveyshyödyillä, mutta operaatiolla voitiin arvioida olevan myönteistä merkitystä lapsen identiteetin kehittymisen ja uskonnolliseen ja sosiaaliseen yhteisöönsä kiinnittymisen kannalta[6].

Mainitussa tapauksessa toimenpide oli suoritettu asianmukaisesti, kivunlievityksestä huolehtien ja operaatiolle oli huoltajan suostumus. Korkein oikeus katsoi, että teko voitiin perustella lapsen edun näkökulmasta ja ettei teko ollut siten rangaistava. Tapauksessa KKO 2016:25 ympärileikkaus oli myös suoritettu neljän kuukauden ikäiselle poikalapselle lääketieteellisesti oikein ja kivunlievitystä käyttäen, mutta toimenpide suoritettiin vastoin toisen huoltajan tahtoa. Tässä tapauksessa korkein oikeus päätyi toteamaan, että koska toimenpide oli suoritettu vain lapsen toisen huoltajan kulttuuritaustaan liittyvistä syistä ja lapsen toisen huoltajan nimenomaisen tahdon vastaisesti, toimenpiteen ei ollut osoitettu olleen objektiivisesti arvioiden lapsen edun mukainen, ja teko oli siten rangaistava.

Korkein oikeus on tuomiossaan 2008:93 ottanut myös kantaa tyttöjen ympärileikkauksiin. Korkein oikeus toteaa tuomiossaan, että tytön ympärileikkaus merkitsee tosiasiallisesti silpomista ja on selvästi vakavampaa kajoamista heidän ruumiilliseen koskemattomuuteensa kuin asianmukaisesti suoritettu pojan ympärileikkaus. Korkeimman oikeuden mukaan tässä teossa on siten kysymys lähinnä törkeäksi pahoinpitelyksi luokiteltavasta menettelystä, jota ei voida oikeuttaa tai rinnastaa poikien ympärileikkaukseen.[7] Korkein oikeus ei ole määritellyt tyttöjen ympärileikkauksen/silpomi-

[5] KKO 2008:93, kohta 23.
[6] KKO 2008:93, kohta 9 ja 26.
[7] KKO 2008:93, kohta 27.

sen käsitettä, mutta tekoihin viitataan selvästi poikien ympärileikkausta vakavampana kajoamisena ruumiilliseen koskemattomuuteen, joten viittauksen voitaneen katsoa koskevan ensisijaisesti tyttöjen ympärileikkauksen/silpomisen vakavia muotoja.

Yhteenveto

Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti sekä tyttöjen/naisten ja poikien/miesten ympärileikkauksia/silpomisia käsitellään Suomessa lähtökohtaisesti samoin, pahoinpitelyä ja törkeää pahoinpitelyä koskevin kriteerein. Puhuttaessa aikuisista punnittavaksi tulee erityisesti itsemääräämisoikeuden merkitys. Rikosoikeudellisen loukatun suostumusopin mukaisesti pahoinpitelyn oikeudenvastaisuuden voi poistaa teon kohteen suostumus: tämä mahdollistaa esimerkiksi sen, ettei nyrkkeilyotteluun osallistujia tai kosmeettisista syistä kauneuskirurgisia toimenpiteitä tai lävistyksiä tekeviä henkilöitä tuomita pahoinpitelystä, mikäli teon kohde on pahoinpitelyn täyttävään tekoon suostunut. Suostumusta ei kuitenkaan voida antaa tekoon, jonka vahinkoseuraukset ovat vakavat, kuten naisten ympärileikkauksen/silpomisen vakaviin, terveyttä vahingoittaviin muotoihin.

Lasten osalta arvioitavaksi tulee korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaisesti se, voidaanko tekoa pitää lapsen edun kannalta oikeutettuna. Korkeimman oikeuden oikeuskäytännön mukaisesti vakavuudeltaan lääketieteellisesti oikein ja kivunlievitystä käyttäen suoritettavaa poikien ympärileikkausta vakavuudeltaan vastaavat teot voidaan katsoa oikeutetuksi, jos teolle on molempien huoltajien suostumus ja teon voidaan näin katsoa edistävän lapsen kuulumista yhteisöönsä ja olevan lapsen edun mukainen. Vakavia tekoja, kuten tyttöjen ympärileikkauksen/silpomisen vakavia muotoja, ei voida oikeuttaa vetoamalla tällaisiin tekijöihin tai lapsen etuun.

Ympärileikkauksia/silpomisia tulee siten arvioida molempien sukupuolten osalta tapauskohtaisesti: mikäli tytön ympärileikkaus/silpominen on vakavuudeltaan poikien ympärileikkausta vastaava, lienee sitä arvioitava samoin kriteerein, kuin pojalle suoritettua ympärileikkausta. Mikäli kyse on

kuitenkin huomattavasti vakavammasta teosta, kuten tyttöjen ympärileikkauksen/silpomisen vakavista muodoista, ei tällaista tekoa voida oikeuttaa.

Suomen rangaistussääntelyn on katsottu täyttävän Suomea koskevat ihmisoikeusvelvoitteet, jotka koskevat naisten/tyttöjen ympärileikkauksien/silpomisen periaatteellista rangaistavuutta (ks. LaVM 22/1994 vp, s. 21/1 ja HE 155/2014 vp, s. 52), eikä tekojen rangaistavuutta ole myöskään kyseenalaistettu kansalaisaloitteessa tai muissa tätä koskevissa lausunnoissa. Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa arvioiva GREVIO -asiantuntijaryhmä ei ole Suomea koskevassa arvioissaan myöskään kritisoinut silpomisen yleistä rangaistavuutta Suomessa, vaan antanut suosituksia koskien ainoastaan naisen tai tytön suostuttelua toimenpiteeseen[8]. Oikeusministeriö arvioi parhaillaan tarvetta täsmentää tyttöjen/naisten sukuelinten silpomista/ympärileikkausta koskevaa lainsäädäntöä GREVIOn suositusten pohjalta.

5 Aloitteen arviointia

Silpomisen kieltäminen erillislailla

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan säädettäväksi erillislaki, joka kieltää tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen. Mikäli tämä tarkoittaisi mahdollisen erityiskriminalisoinnin sijoittamista tällaiseen erillislakiin, on todettava seuraavaa: Rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä huomiota kiinnitettiin erityisesti keskittämisperiaatteeseen, jonka mukaan niistä rikoksista, joihin on välttämätöntä liittää vankeusrangaistusuhka, tulee pääsääntöisesti säätää rikoslaissa. Eduskunta on myös korostanut tämän periaatteen tärkeyttä lainvalmistelussa painottamalla, että vankeusuhkaisia rangaistussäännöksiä valmisteltaessa on varmistauduttava siitä, että sääntely on sopusoinnussa rikoslain ja sen uudistamisessa noudatettujen periaatteiden kanssa (LaVM 22/1994 vp s. 6). Keskittämisperiaate onkin sittemmin

[8] GREVIO encourages the Finnish authorities to criminalise the intentional conduct of inciting, coercing or procuring a girl to undergo FGM (GREVIO baseline evaluation report Finland, s.46)

otettu yhdeksi keskeisiä rangaistusääntelyä koskevan lainvalmistelun periaatteita. Poikkeaminen tästä periaatteesta edellyttää erityisiä perusteita ja voi koskea vain tekoja, joihin ehdotetaan matalaa vankeuden enimmäismäärää. (ks. Finlex, lainkirjoittajan opas, kohta 12.9.3)

Aloitteesta ei käy ilmi erityisiä perusteita, joiden voitaisiin katsoa puoltavan sukuelinten silpomisen kriminalisoinnin sijoittamista muualle kuin rikoslakiin. Päinvastoin erillissäännöksen, mikäli sellainen säädettäisiin, sijoittamista rikoslakiin puoltaa vakavien silpomisen muotojen vahingollisuus ja moitittavuus, joiden vuoksi tekoihin sovellettava vankeusrangaistuksen enimmäismäärää ei ole nykyisessäkään sääntelyssä matala (törkeän pahoinpitelyn enimmäisrangaistus on 10 vuotta vankeutta).

Symbolisen rikoslainsäädännön kielto

Perustuslakivaliokunta on lausunnoissaan PeVL 5/2009 ja PeVL 29/2001 vp tuonut esiin kiellon säätää puhtaasti symbolista rikoslainsäädäntöä. Ensimmäiseksi mainitussa lausunnossa oli kysymys siitä, ettei rangaistussäännöstä käytännössä voinut, eikä poliisin ollut tarkoituskaan sitä valvoa, eli rangaistavan käyttäytymisen alaa olisi laajennettu ilman tosiasiallisia vaikutuksia. Viimeksi mainittu lausunto koski puolestaan tilannetta, jossa rangaistussäännöksen perusteella oli mahdollista esittää erilaisia tulkintoja rangaistavan käyttäytymisen alasta, ja suojelukohdetta oli vaikea konkretisoida objektiivisin perustein. Rangaistavan käyttäytymisen alaa olisi täten periaatteellisesti laajennettu ilman riittävää konkretiaa. On huomattava, ettei perustuslakivaliokunta pitänyt viimeksi mainittua säännöstä ongelmallisena rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta, vaan nimenomaan symbolisen rikosoikeuden kiellon kannalta. Viimeksi mainitussa lausunnossa perustuslakivaliokunta totesi selkeästi, että "[e]hdotetulla kriminalisoinnilla on lähinnä symbolinen merkitys, eikä rikoslakia valiokunnan mielestä pidä käyttää tällaiseen tarkoitukseen" (s.4).

Symbolisen rikoslainsäädännön kieltoa lähellä on myös yleinen lainkirjoittamisen periaate, jonka mukaan rangaistussäännöksiä laadittaessa tulisi

välttää samankaltaisia tekoja koskevia yksityiskohtaisia säännöksiä (ks. finlex, lainkirjoittajan opas, kohta 12.9.4).

Kansalaisaloitteesta ei käy selkeästi ilmi, onko aloitteen tarkoituksena muuttaa vallitsevaa oikeustilaa, vai olisiko tarkoituksena luoda rikoslainsäädäntöä, jonka funktiona olisi lähinnä tehostaa viestiä menettelyn rangaistavuudesta. Viimeksi mainitun tulkintavaihtoehdon puolesta puhuu se, että aloitteessa mainitaan, että silpominen on jo tällä hetkellä Suomessa rikoslain vastaista. Aloitteen perusteluissa tämä toistetaan ja mainitaan, että erillislaki vahvistaisi viestiä siitä, että silpomisen käytäntöä ei virallisesti hyväksytä Suomessa. Toisaalta, koska sukuelinten silpomista ei ole rikoslaissa tällä hetkellä määritelty, voisi tämän termin käyttäminen erillislaissa tai -säännöksessä tosiasiallisesti muuttaa nykyistä oikeustilaa riippuen siitä, miten sukuelinten silpominen uudessa laissa tai säännöksessä määriteltäisiin. Tällöin rangaistava silpominen voisi käsittää tekoja, jotka ovat nykyisin rangaistavuuden ulkopuolella, tai jättää osan nykyisin rangaistaviksi katsotuista teoista rangaistavuuden ulkopuolelle.

Symbolisen lainsäädännön laatimista vastaan puhuu myös rikosoikeuden viimesijaisuusperiaate, eli *ultima ratio* -periaate. Rikosoikeutta tulisi periaatteen mukaisesti käyttää viimeisenä vaihtoehtona ja moitittavaan käyttäytymiseen tulisi ensisijaisesti puuttua muilla, vähemmän perusoikeuksia rajoittavilla keinoilla. Sekä aloitteessa, että useassa sitä koskevassa lausunnossa tuodaan esiin se, että silpomisen ehkäisyssä tärkeää olisi viestiä entistä selvemmin että silpominen on Suomessa rangaistavaa. Kun teko on jo rangaistava, tämän tavoitteen saavuttamiseksi tulisi ensisijaisesti käyttää muita kuin rikosoikeudellisia keinoja, kuten erilaisia tiedotus- ja viestintäkampanjoita, koulutusta ja muuta tietoisuuden lisäämistä teon rangaistavuudesta.

Ehdotettu erilliskriminalisointi ei myöskään näyttäisi poistavan tai vähentävän kyseessä oleviin rangaistaviin tekoihin liittyviä näyttöongelmia.

Silpomisen määritelmä erillissääntelyssä

Mikäli eduskunta päättää hyväksyä kansalaisaloitteen ja/tai katsoo, että silpominen tulisi nimenomaisesti mainita sääntelyssä, nousee silpomisen määritelmä keskeiseksi tekijäksi. Perustuslain 8 §:ssä vahvistettu rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sisältää vaatimuksen sääntelyn korostetusta täsmällisyydestä. Sen mukaan kunkin rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa (esim. PeVL 56/2016 vp s. 6, PeVL 3/2015 vp s. 2, PeVL 56/2014 s. 2/II—3/I). Tunnusmerkistön sisältöä voidaan selventää yksityiskohtaisissa perusteluissa muun muassa esimerkein, mutta rangaistavuuden alan on käytävä tästä huolimatta selkeästi ilmi säännöstekstistä. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja EU-tuomioistuimen käytännössä on korostettu rikossääntelyn ennustettavuutta.

Mainittu täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus edellyttää, että mikäli sukuelinten silpomisesta säädettäisiin nimenomaisesti, tulisi rangaistava teko määritellä selkeästi ja niin, että säännöksen perusteella olisi selvää, mitkä teot kuuluvat rangaistavuuden alaan. Säädösvalmistelussa pitäisi siis ottaa kantaa siihen, olisivatko esimerkiksi kaikki lieviä silpomisen muotoja vastaavat plastiikkakirurgiset toimenpiteet tai genitaalilävistykset myös rangaistavia. Rangaistavuus ja silpomisen määritelmä ei myöskään voi perustua perustuslain takaaman yhdenvertaisuus- ja syrjimättömyysperiaatteen vastaisiin seikkoihin, kuten ainoastaan siihen, perustuuko operaatioon osallistuvan naisen/tytön tai toimenpiteen suorittajan motiivi kulttuurisiin tai uskonnollisiin seikkoihin vai sekuläärisiin kauneusihanteisiin.

Yhdenvertaisuus perusoikeutena

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi sukupuolen perusteella. Rangaistussääntely on Suomessa yhdenvertaisuusperiaatteen ja vakiintuneen lainkirjoittamistavan mukaisesti sukupuolineutraalia, eli sekä tekijä että teon kohde voi olla mitä sukupuolta ta-

hansa. Tätä periaatetta on noudatettu myös muun muassa seksuaalirikoksia koskevassa sääntelyssä, jossa tekoja ei ole eritelty tekijän tai uhrin sukupuolen mukaan, vaikka tekotavat voivatkin olla erilaisia eri sukupuolille.

Ympärileikkauksia/sukuelinten silpomisia tehdään sekä miehille/pojille että naisille/tytöille. Vaikka naisten/tyttöjen sukuelinten silpominen/ympärileikkaus voi olla miesten/poikien ympärileikkausta huomattavasti vakavampi ja vahingollisempi toimenpide, voi naisten/tyttöjen sukuelinten silpominen teon määritelmästä riippuen sisältää myös tekoja, jotka ovat vakavuudeltaan tai vahingollisuudeltaan rinnastettavia miesten/poikien ympärileikkaukseen, tai jotka ovat jopa näitä vähemmän vakavia. *Perustuslain yhdenvertaisuusvaatimuksen vuoksi henkilöiden ruumiillista koskemattomuutta tulee suojella yhtäläisesti henkilön sukupuolesta riippumatta. Yhdenvertaisuuden vaatimus koskee itsestään selvästi myös rikosoikeudellista lainsäädäntöä.*

Sääntelyn kansainvälisestä ulottuvuudesta

Aloitteesta ei käy selkeästi ilmi, onko sen tarkoituksena muuttaa nykyistä oikeustilaa rangaistavuuden kansainvälisen sovellettavuuden alalla, eli onko tarkoituksena säätää erillisäännös, jonka mukaan teosta voitaisiin aina rangaista Suomessa tekopaikan laista riippumatta. Rikosta, johon voidaan soveltaa Suomen lakia aina tekopaikan laista riippumatta, kutsutaan kansainväliseksi rikokseksi (RL 1:7). Silpominen on kuitenkin jo nykyisin säädetty laajalti rangaistavaksi myös ulkomailla tehtynä. Suomen rikoslain sovellettavuuden varmistaminen ulkomailla tehtyihin tekoihin ei riipu siitä, perustuuko rangaistavuus yleisiin pahoinpitelyä koskeviin rangaistussäännöksiin vai mahdolliseen erityissäännökseen. Lisäksi silpomisen määritelmästä riippuen, tekomuotoon voi sisältyä myös vakavuusasteeltaan lieviä tekoja, kuten kosmeettisista syistä tehtäviä genitaalikirurgisia operaatioita tai poikien/miesten ympärileikkaukseen vakavuudeltaan verrattavia tekoja. Lisäksi sukuelinten silpominen on jo monessa maassa säädetty rangaistavaksi muun muassa Istanbulin sopimuksen ratifioinnin myötä.

6 Muita huomioita

Sexpo on lausunnossaan ehdottanut, että silpominen tulisi säätää rangaistavaksi sukupuolesta riippumatta ja säännöksen pitäisi koskea kaikkia alle 18-vuotiaita. Sexpo on lausunnossaan esittänyt, että ehdotettu laki ei voi koskea täysi-ikäisiä ihmisiä, sillä täysivaltaisilla aikuisilla tulee aina olla oikeus päättää omasta kehostaan: Esimerkiksi sukuelinten kosmeettinen kirurgia, tatuoinnit, korut tai muu kehonmuokkaus kuuluvat aina aikuisen henkilön päätäntävallan piiriin. Aikuisella pitää olla oikeus päättää myös uskontoon tai kulttuuriin perustuvasta kehonmuokkauksesta itse.

Aloitteita, jotka tähtäävät kaikkien ympärileikkausten/silpomisten muotojen kieltämiseen kaikilta alle 18-vuotiailta, on tai on ollut vireillä myös muissa pohjoismaissa, kuten Tanskassa ja Islannissa. Saksassa Kölnin alueellinen tuomioistuin on katsonut vuoden 2012 tuomiossaan, että 4-vuotiaan pojan ympärileikkaus oli katsottava rangaistavaksi pahoinpitelyksi muun muassa koska se muutti pojan kehoa peruuttamattomasti, eikä tekoa voitu perustella uskonnonvapauden tai suhteellisuusperiaatteen kannalta[9]. Tuomion jälkeen Saksassa kuitenkin säädettiin alaikäisten poikien ympärileikkaukset laissa säädetyin edellytyksin salliva laki.

Yli 18-vuotiaiden osalta oikeusministeriö huomauttaa, että nykyisin vakavia silpomisen/ympärileikkauksen muotoja ei voida pitää sallittuina edes aikuisten osalta, sillä suostumusta ei yleisesti ole katsottu voitavan antaa tekoihin, jotka vakavasti vahingoittavat terveyttä. Vakavimpien tyttöjen/naisten silpomisten muotojen voidaan katsoa kuuluvan tähän kategoriaan. Sexpon ehdotuksesta ei selkeästi käy ilmi, olisiko tarkoitus sallia myös tällaiset kaikkein vakavimmat silpomisen muodot aikuisten osalta, vai olisiko tarkoitus vain laajentaa rangaistavuuden alaa nykyisestä alle 18-vuotiaille tehtävien tekojen osalta. Mikäli oikeustilaa muutettaisiin tältä osin nykyistä sallivammaksi yli 18-vuotiaiden osalta, voisi tämä olla ristiriidassa Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa, jotka koskevat myös aikuisille tehtyjä silpomisia/ympärileikkauksia.

[9] Landgericht Köln, 151 Ns 169/11: https://www.justiz.nrw.de/nrwe/lgs/koeln/lg_koeln/j2012/151_Ns_169_11_Urteil_20120507.html

7 Lopuksi

Oikeusministeriö pitää tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista vakavana ongelmana. Erityisesti silpomisen vakavat muodot ovat uhka tyttöjen ja naisten ihmisoikeuksien täysimääräiselle toteutumiselle. Oikeusministeriö pitää useassa lausunnossa viitattuja tosiasiallisia toimenpiteitä, kuten tiedotusta ja koulutusta, silpomisen estämiseksi perusteltuna. Oikeusministeriö arvioi silpomisen rangaistavuuteen liittyviä kysymyksiä yksityiskohtaisemmin edellä mainitussa Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa koskevassa arviomuistiossaan.